

O‘ZBEKISTONDA TA’LIM TIZIMIDA GENDER TENGLIK MASALALARI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-332-336>

Jurayeva Shodyona Sherzod qizi

*O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
Angren fakulteti, Ingliz filologiyasi, 1-kurs talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimida gender tenglikni ta’minlash masalalari kompleks tarzda tahlil etilgan. Tadqiqot davomida gender tenglik tushunchasining mohiyati, uning ta’lim jarayonidagi ahamiyati hamda mazkur yo‘nalishda amalga oshirilayotgan davlat siyosati va normativ-huquqiy asoslar yoritib berilgan. Shuningdek, ta’lim tizimida qizlar va o‘g‘il bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish borasida erishilgan yutuqlar bilan bir qatorda, mavjud muammolar va ularning ijtimoiy-pedagogik omillari ochib berilgan. Maqolada gender sezgir pedagogik yondashuvni joriy etish, o‘qituvchilarning gender savodxonligini oshirish hamda xotin-qizlarni ta’lim va ilm-fan sohasida qo‘llab-quvvatlashning ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ta’lim tizimida gender tenglikni yanada rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *Gender tenglik, ta’lim tizimi, gender siyosati, ayollar va erkaklar tengligi, xotin-qizlar ta’limi, gender sezgir pedagogika, ta’lim islohotlari, ijtimoiy tenglik, O‘zbekiston ta’lim tizimi.*

ПРОБЛЕМЫ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА

АННОТАЦИЯ

В данной статье комплексно проанализированы вопросы обеспечения гендерного равенства в системе образования Республики Узбекистан. В ходе исследования раскрыта сущность понятия гендерного равенства, его значение в образовательном процессе, а также освещены государственная политика и нормативно-правовые основы, реализуемые в данном направлении. Наряду с достигнутыми результатами в создании равных возможностей для девочек и мальчиков в системе образования, выявлены существующие проблемы и их социально-педагогические факторы. В статье обоснована необходимость внедрения гендерно-чувствительного педагогического подхода, повышения гендерной грамотности педагогов, а также поддержки женщин в сфере образования и науки. Результаты исследования могут служить важной основой для разработки научно-практических рекомендаций, направленных на дальнейшее развитие гендерного равенства в системе образования.

Ключевые слова: *гендерное равенство, система образования, гендерная политика, равенство женщин и мужчин, образование женщин, гендерно-чувствительная педагогика, образовательные реформы, социальное равенство, система образования Узбекистана.*

GENDER EQUALITY ISSUES IN THE EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN

ABSTRACT

This article provides a comprehensive analysis of the issues related to ensuring gender equality in the education system of the Republic of Uzbekistan. The study examines the essence of the concept of gender equality, its significance in the educational process, as well as the state

policy and the regulatory and legal framework implemented in this field. Along with the achievements in creating equal opportunities for girls and boys within the education system, existing challenges and their socio-pedagogical factors are identified. The article substantiates the importance of introducing a gender-sensitive pedagogical approach, enhancing teachers' gender literacy, and supporting women in the fields of education and science. The findings of the study serve as an important basis for developing scientific and practical recommendations aimed at further advancing gender equality in the education system.

Keywords: *gender equality, education system, gender policy, equality of women and men, women's education, gender-sensitive pedagogy, educational reforms, social equality, education system of Uzbekistan.*

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida jamiyatning barqaror rivojlanishi, inson kapitalining sifat jihatdan yuksalishi hamda demokratik qadriyatlarning mustahkam qaror topishida gender tenglik masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Gender tenglik nafaqat ayollar va erkaklar huquqlarining tengligini ta'minlash, balki jamiyatning barcha a'zolari uchun teng imkoniyatlar yaratish orqali ijtimoiy adolatni qaror toptirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ta'lim tizimida gender tenglikning ta'minlanishi jamiyatning intellektual salohiyati, iqtisodiy rivoji va ijtimoiy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim shaxsning ijtimoiylashuvi, dunyoqarashining shakllanishi, kasbiy tayyorgarligi hamda jamiyat hayotidagi faolligini belgilovchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Ta'lim jarayonida gender tenglik tamoyillarining to'liq joriy etilishi qizlar va o'g'il bolalarning o'z qobiliyatlarini to'liq namoyon etishiga, mustaqil fikrlash va teng raqobat muhitida rivojlanishiga zamin yaratadi. Shu bois ta'lim tizimida mavjud bo'lgan gender tafovutlar kelgusida mehnat bozori, ijtimoiy munosabatlar va boshqaruv tizimida tengsizliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida ta'lim tizimini isloh qilish, inson huquqlari va gender tenglikni ta'minlash borasida izchil va tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ta'limga qamrovni kengaytirish, qizlarning barcha ta'lim bosqichlarida faol ishtirokini ta'minlash, xotin-qizlar uchun qulay sharoitlar yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda gender tenglik masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, normativ-huquqiy hujjatlar, institutsional mexanizmlar va amaliy dasturlar orqali mustahkamlanmoqda.

Shu bilan birga, globallashuv jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal rivoji va mehnat bozorida yangi talablar ta'lim tizimida gender yondashuvni qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Jamiyatda saqlanib qolayotgan ayrim an'anaviy qarashlar, ijtimoiy stereotiplar va hududiy tafovutlar qizlarning ta'lim olish imkoniyatlariga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat esa ta'lim tizimida gender tenglikni ta'minlash masalasini ilmiy jihatdan chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi O‘zbekiston ta’lim tizimida gender tenglikni ta’minlashning huquqiy, ijtimoiy va pedagogik jihatlarini tahlil qilish, ushbu yo‘nalishda erishilgan yutuqlar hamda mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Gender tenglik tushunchasining mazmuni. Gender tenglik — bu ayollar va erkaklarning jamiyat hayotining barcha sohalarida, jumladan ta’lim, mehnat, siyosat va ijtimoiy faoliyatda teng huquq va imkoniyatlarga ega bo‘lishini anglatadi. Gender tenglik biologik farqlarni inkor etmaydi, balki ushbu farqlar asosida kamsitishlarga yo‘l qo‘ymaslikni nazarda tutadi.

Ta’lim tizimida gender tenglik quyidagi jihatlarida namoyon bo‘ladi:

- ta’lim olish imkoniyatlarining tengligi;
- o‘quv jarayonida jinsga asoslangan stereotiplarning mavjud emasligi;
- ta’lim muassasalarida ayollar va erkaklar uchun teng sharoitlar yaratilishi;
- pedagogik kadrlar va rahbarlik lavozimlarida gender muvozanatining ta’minlanishi.

O‘zbekistonda gender tenglikni ta’minlashning huquqiy asoslari. O‘zbekistonda gender tenglikni ta’minlash borasida mustahkam huquqiy baza yaratilgan. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 46-moddasida ayollar va erkaklar teng huquqliligi kafolatlangan. Shuningdek, 2019-yilda qabul qilingan “Ayollar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun gender tenglikni ta’minlashning muhim huquqiy asosiga aylandi.

Ta’lim sohasida esa:

- “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun;
- “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”gi Qonun;
- Davlat dasturlari va strategiyalar gender tenglik masalalarini qamrab oladi.

Ushbu hujjatlar qizlar va o‘g‘il bolalarning barcha ta’lim bosqichlarida teng qatnashishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Ta’lim tizimida gender tenglikning hozirgi holati So‘nggi yillarda O‘zbekistonda qizlarning maktab va oliy ta’lim muassasalariga qamrovi sezilarli darajada oshdi. Xususan, oliy ta’limda qizlar ulushining ortishi, sirtqi va kechki ta’lim shakllarining joriy etilishi gender tenglikni ta’minlashda muhim omil bo‘ldi.

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud:

- ayrim hududlarda qizlarning oliy ta’limga kirish darajasi pastligi;
- an’anaviy qarashlar sabab qizlarning ta’limini cheklash holatlari;
- STEM (fan, texnologiya, muhandislik, matematika) yo‘nalishlarida qizlar ulushining kamligi;
- ta’lim muassasalari rahbarligida ayollar ulushining yetarli emasligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish davlat va jamiyatning hamkorlikdagi sa’y-harakatlarini talab etadi.

Pedagogik jarayonda gender yondashuv. Ta’lim jarayonida gender yondashuvni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv o‘quv dasturlari, darsliklar va metodikalarda jinsiy stereotiplardan holi bo‘lishni taqozo etadi.

O'qituvchilarning gender savodxonligini oshirish, ularni tenglik tamoyillari asosida ishlashga tayyorlash ta'lim sifatini oshiradi.

Gender sezgir pedagogika:

- o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish;
- qizlar va o'g'il bolalarda teng ishonch va liderlik ko'nikmalarini shakllantirish;
- diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslikka xizmat qiladi.

Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va davlat dasturlari. O'zbekistonda xotin-qizlarni ta'lim sohasida qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bir qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Jumladan:

- qizlar uchun davlat grantlari va stipendiyalar;
- ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar farzandlari uchun kvotalar;
- ayollarni ilm-fanga jalb etish dasturlari.

Bu tashabbuslar nafaqat gender tenglikni ta'minlashga, balki ilmiy va intellektual salohiyatni oshirishga ham xizmat qilmoqda.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ta'lim tizimida gender tenglik masalasi bugungi kunda dolzarb ijtimoiy-siyosiy va pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayonida ayollar va erkaklar, qizlar va o'g'il bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish nafaqat inson huquqlarini ta'minlash, balki jamiyatning intellektual va iqtisodiy salohiyatini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, gender tenglikni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda qabul qilingan qonunlar, davlat dasturlari va strategik hujjatlar ta'lim tizimida gender tenglikni mustahkamlash uchun mustahkam huquqiy va institutsional asos yaratdi. Xususan, ayollar va erkaklar teng huquqliligi Konstitutsiya darajasida kafolatlanib, ta'lim sohasida qizlarning barcha bosqichlarda faol ishtirok etishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda. Bu esa jamiyatda gender adolat tamoyillarining tobora qaror topishiga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramay, ta'lim tizimida ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. An'anaviy stereotiplar, ayrim hududlarda qizlarning oliy ta'limga jalb etilish darajasining pastligi, texnik va muhandislik yo'nalishlarida qizlar ulushining yetarli emasligi kabi holatlar gender tenglikni to'liq ta'minlashga to'sqinlik qilmoqda. Bu esa mazkur masalaga faqat huquqiy emas, balki ijtimoiy-madaniy yondashuvni ham kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Ta'lim tizimida gender sezgir pedagogik yondashuvni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'quv dasturlari, darsliklar va o'qitish metodlarida jinsga asoslangan kamsitish va stereotiplardan voz kechish, o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan muhit yaratish zarur. O'qituvchilarning gender savodxonligini oshirish esa ta'lim sifati va tarbiyaviy samaradorlikni yanada kuchaytiradi.

Xotin-qizlarni ta'lim va ilm-fan sohasida qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat dasturlari, grant va stipendiyalar, ijtimoiy himoya mexanizmlari gender tenglikni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Bu tashabbuslar ayollarning jamiyat hayotidagi faolligini oshirish, ularning kasbiy va ilmiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qilmoqda. Natijada, ta'lim orqali ayollarning iqtisodiy mustaqilligi va ijtimoiy mavqei mustahkamlanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda ta'lim tizimida gender tenglikni ta'minlash uzluksiz va tizimli yondashuvni talab etadigan jarayondir. Ushbu yo'nalishda davlat, ta'lim muassasalari, oila va jamiyatning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Gender tenglik tamoyillarining ta'lim tizimida to'liq qaror topishi kelajak avlodning har tomonlama barkamol bo'lib yetishishiga, ijtimoiy adolatli va barqaror jamiyat barpo etilishiga mustahkam zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, O'zbekiston Respublikasi.
2. O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi “Ayollar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va gender tenglikni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni. – Toshkent.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim sohasiga oid qarorlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlari.
6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
7. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
8. UNESCO. Gender Equality in Education: Policy Review and Analysis. – Paris, 2018.
9. UNICEF. Gender Equality and Education: A Global Perspective. – New York, 2020.
10. Alimuhamedova N., Rasulova D. Ta'lim tizimida gender yondashuvning pedagogik asoslari // Ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent, 2021.
11. Xudoyberganova Z. Gender tenglik va ta'lim tizimidagi muammolar // Pedagogika va psixologiya jurnali. – Toshkent, 2020.
12. Sultonova M. Xotin-qizlar ta'limi va ijtimoiy faollik masalalari. – Toshkent: Fan, 2019.
13. World Bank. Gender Equality in Education and Human Capital Development. – Washington, 2019.
14. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy hisobotlari.
15. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Ta'lim va gender ko'rsatkichlari bo'yicha ma'lumotlar.